

FAGLIGE RETNINGSLINJER

for kartlegging, utredning og oppfølging av DLD
(utviklingsmessige språkforstyrrelser)

DYSLEKSI
NORGE

Faglige retningslinjer for kartlegging, utredning og oppfølging av DLD (utviklingsmessige språkforstyrrelser).

Dysleksi Norges anbefalinger.

© Dysleksi Norge 2026
ISBN: 978-82-90503-28-9
1. opplag

Materialet i denne boken er omfattet av åndsverklovens bestemmelser.
Uten særskilt avtale med Dysleksi Norge er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Utgiver: Dysleksi Norge
Redaktør: Rita Lie
Illustrasjoner: Pixabay og Caroline Solem

www.dysleksinorge.no
post@dysleksinorge.no

Forord

Dysleksi Norge er en interesseorganisasjon for personer med lese- og skrivevansker, matematikkvansker og språkvansker.

Dysleksi Norge har ikke formell myndighet til å gi anbefalinger som barnehager, skoler eller andre opplæringsinstanser er rettslig forpliktet til å følge. De faglige retningslinjene er ment som veiledende anbefalinger, basert på internasjonal faglig konsensus, anerkjent kunnskap og praksis.

Formålet med å utarbeide faglige retningslinjer for utredning, kartlegging og oppfølging av barn, unge og voksne med utviklingsmessige språkforstyrrelser (DLD), er å bidra til mer helhetlig, systematisk og kunnskapsbasert praksis. Retningslinjene retter seg mot ansatte i PP-tjenesten, lærere og pedagogisk personale i barnehage og skole, samt personer som har ansvar for eller koordinerer spesialpedagogiske tiltak og tilrettelegging.

Anbefalingene er utformet for å være så konkrete og tydelige som mulig, samtidig som de gir rom for profesjonelle vurderinger og lokale tilpasninger.

I dag er det store variasjoner mellom kommuner, og mellom barnehager og skoler, når det gjelder kompetanse, praksis og tilgang til utredning og oppfølging av DLD. Ikke alle kommuner har tilstrekkelig kompetanse til å utrede eller følge opp språkforstyrrelser på en faglig forsvarlig måte.

Dysleksi Norge håper at disse retningslinjene kan bidra til mer likeverdig, presis og målrettet hjelp til barn og elever med DLD i norsk barnehage og skole. Retningslinjene kan også være et støtteverktøy for foresatte som ønsker økt forståelse for barnets språkforstyrrelser og behov for tilrettelegging.

God lesning! Rita Lie.

Anbefalingene er gitt av Dysleksi Norge, med innspill fra

- Natallia Bahdanovich Hanssen, Professor i spesialpedagogikk ved Nord universitet og Høgskolen i Innlandet
- Anne Marit Valle, Professor i spesialpedagogikk ved Nord-Universitetet
- Turid Helland, Professor, em. i logopedi, Universitetet i Bergen
- Stian Barbo Valand, Logoped
- Wenche Andersen Helland, professor i logopedi, Universitetet i Bergen
- Tamara Kalandadze, PhD, Førsteamanuensis/Associate Professor of Special Education and Neurodevelopmental Differences ved Høgskolen i Østfold/Østfold University College

For Dysleksi Norge:

- Caroline Solem, generalsekretær i Dysleksi Norge.
- Rita Lie, assisterende generalsekretær i Dysleksi Norge.

Redaktør:

Rita Lie, 2026

Innholdsfortegnelse

Forord	4
Innledning	10
Definisjon og faglig beskrivelse av DLD	11
Språklig sårbarhet i møte med barnehage og skole	12
Funksjonell forståelse av språkforstyrrelser	13
Funksjonell forståelse av språkforstyrrelser	13
Figur 1: vansker med språk, tale og kommunikasjon	14
Komorbiditet	15
Kjennetegn	16
0–2 år	16
2–3 år	16
3–4 år	16
4–5 år	17
Fra 5 år og skolealder	17
Ungdom og voksne	17
Avdekking og tidlig identifisering	18
Indikatorer i barnehagen	18
Indikatorer i skolen	18
Samtale med foresatte	18
Når skal barnet henvises for videre utredning?	19
Bekymringstrapp	19

Kartlegging og utredning	20
Hva skal vurderes?	20
Screening og testverktøy som vanligvis brukes i Norge	20
Diagnostiske prinsipper	21
Diskrepanskriteriet skal ikke brukes	21
Differensialdiagnostikk	21
Hvem kan stille diagnosen DLD?	22
Anbefalte tiltak og tilrettelegging	23
Tiltak i barnehagen	23
Tiltak i skolen	24
Grunnprinsipper for undervisning i skolen	24
Språklig tilgjengelig undervisning	24
Arbeid med fagbegreper i alle fag	24
Tilrettelegging av muntlige situasjoner	25
Arbeid med narrativer (fortellingskompetanse)	25
Logopediske og spesialpedagogiske tiltak	26
Narrativer – utdyping	26
Digitale verktøy	26
Tiltak som ikke anbefales	27

Tverrfaglig samarbeid og oppfølging	28
Relasjoner og trygghet	28
Overgang barnehage – skole	28
Overgang barneskole – ungdomsskole	28
Overgang ungdomsskole – videregående	29
Overgang til læretid og arbeidsliv	29
Oppfølging over tid	29
Rettigheter etter opplæringsloven (2024)	30
Tilpasset opplæring (§ 11-1)	30
Tidlig innsats og intensiv opplæring (§ 11-3)	30
Personlig assistanse (§ 11-4)	30
Fysisk tilrettelegging og tekniske hjelpemidler (§ 11-5)	30
Individuelt tilrettelagt opplæring (§ 11-6)	31
Elevens beste (§ 1-5)	31
Elevens medvirkning (§ 1-6)	31
PPTs rolle (§ 14-2 til § 14-6)	31
Vedlegg: Kartleggingsressurser	32
Kartleggingsverktøy og utredningsnivåer	32

<i>Nivå 1: Barnehage og skole (Screening og observasjon)</i>	32
<i>Barnehage</i>	32
<i>Skole</i>	32
<i>Nivå 2: Logoped og PPT (Sakkyndig utredning)</i>	33
<i>Standardiserte språktester (Gullstandard)</i>	33
<i>Prosesserings- og funksjonsmål</i>	33
<i>Nivå 3: Spesialisthelsetjenesten (BUP/HAB/Statped)</i>	34
<i>Viktige merknader til vurderingen</i>	34
Kartleggingsverktøy	35
<i>Kartlegging i barnehage og skole (ikke-diagnostiske verktøy)</i>	35
<i>Barnehage</i>	35
<i>Skole</i>	35
<i>Standardisert utredning ved bruk av diagnostiske verktøy</i>	36
<i>Standardiserte språktester og kartleggingsinstrument</i>	36
<i>Fonologisk og språklig prosessering</i>	36
<i>Tilleggstester som kan inngå i en helhetlig vurdering</i>	37
Hurtigguide for lærere	38
Hurtigguide for foresatte	39
Referanseliste	40

Innledning

Utviklingsmessig språkforstyrrelse (Developmental Language Disorder – DLD) er en vedvarende og betydelig språkvanske som påvirker både læring, kommunikasjon og sosial deltakelse. DLD er en av de mest vanlige utviklingsforstyrrelsene, men også en av de minst synlige. Så mange som 5-7% av befolkningen har DLD. Mange barn med DLD blir ikke fanget opp tidlig nok, eller i det hele tatt, og konsekvensene kan bli store for både skolegang, psykisk helse, livskvalitet og videre deltakelse i utdanning og arbeidsliv.

Formålet med disse retningslinjene er å:

- gi en felles, forskningsbasert forståelse av hva DLD er
- sikre tidlig identifisering i barnehage, skole og helsestasjon
- tydeliggjøre hvordan utredning og diagnostisering skal foregå
- gi konkrete anbefalinger for tiltak, tilrettelegging og undervisning
- tydeliggjøre roller og ansvar etter ny opplæringslov (2024)
- styrke elevens rettigheter, medvirkning og vurdering av elevens beste

Disse retningslinjene er utviklet av Dysleksi Norge med innspill fra fagutvalget. Retningslinjene er basert på etablert internasjonal og norsk fagkunnskap og erfaringer fra praksisfeltet.

Definisjon og faglig beskrivelse av DLD

DLD er en utviklingsmessig språkforstyrrelse som kjennetegnes av vedvarende vansker med å forstå og/eller uttrykke språk. Vanskene kan ikke forklares av andre forhold som hørselstap, intellektuell funksjonsnedsettelse, hjerneskade, autismespekterforstyrrelse eller mangelfull eksponering for språk.

DLD viser seg som markerte og funksjonelt betydningsfulle vansker med ett eller flere språkdomener:

- Syntaks (setningsstruktur og setningsoppbygging)
- Morfologi (bøyninger og grammatiske markører)
- Semantikk (ordforståelse og begrepskunnskap)
- Ordleting (vansker med å finne og hente frem riktige ord)
- Pragmatikk (bruk og forståelse av språk i samspill, samtale og sosial kontekst)
- Diskurs (fortellingskompetanse og sammenhengende muntlig eller skriftlig språk)
- Verbal læring og verbal hukommelse (vansker med å lære, lagre og hente språklig informasjon)
- Fonologi (språkklyder, lydsystem og fonologisk prosessering)

Språkprofilen ved DLD kan variere betydelig. Noen strever mest med språkforståelse, den sosiale bruken av språket, andre med produksjon, og mange med en kombinasjon av alle deler. Språkforstyrrelser kan påvirke barnets/elevens mulighet til å delta i lek, forstå instruksjoner, bygge relasjoner og utvikle faglig kompetanse i skolen.

Språklig sårbarhet i møte med barnehage og skole

Barn og elever med DLD er særlig sårbare for utfordringer knyttet til språket som brukes i barnehagen og i skolen. I barnehagen viser dette seg ofte i språklig samhandling, lek, begrepsutvikling og forståelse av beskjeder i hverdagsaktiviteter. Barn med DLD kan streve med å delta i lek, forstå regler, uttrykke behov og følge felles aktiviteter, selv når språket rundt dem er rikt og støttende.

Når barna begynner på skolen, øker de språklige kravene betydelig. Elevene må i stadig større grad forholde seg til skriftspråk, faglige begreper og mer komplekse språklige strukturer enn det som forekommer i dagligdags kommunikasjon. Skolespråket er ofte abstrakt, innholdstungt og preget av fagbegreper og setningsstrukturer som er annerledes enn i en uformell samtale.

I både barnehage og skole kan det brukes mange faste uttrykk, metaforer og språklige vendinger i kommunikasjonen. Slik språklige uttrykk kan være krevende for den med DLD, fordi betydningen ikke kan forstås bokstavelig. Metaforer og idiomatiske uttrykk brukes ofte ubevisst av voksne, for eksempel i instruksjoner, forklaringer eller vurderingssituasjoner. For barn og elever med DLD kan dette føre til misforståelser, usikkerhet og redusert utbytte av samhandlingen eller undervisningen, selv når intensjonen er å forklare eller forenkle.

Selv elever som fremstår språklig velfungerende i samtale, kan få store utfordringer når språket blir mindre konkret og mer faglig. Dette påvirker læring i alle fag – ikke bare i norsk – og kan føre til misforståelser, redusert deltakelse og lavere faglig utbytte.

For å sikre likeverdig opplæring trenger barn og elever med DLD et læringsmiljø som er språklig tilgjengelig, tydelig strukturert og støttet av visuelle og konkrete forklaringer. God pedagogisk

praksis må ta høyde for at språket i barnehage og skole ikke er nøytralt, men i seg selv kan utgjøre en barriere for barn og elever med språkforstyrrelser.

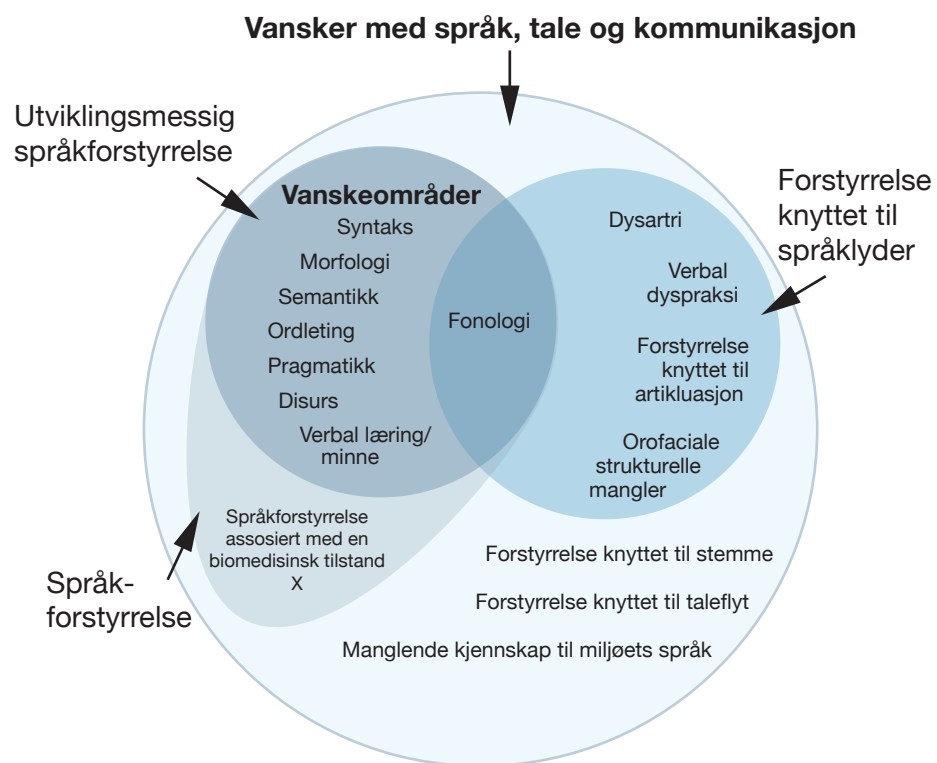
Funksjonell forståelse av språkforstyrrelser

DLD forekommer hos både enspråklige og flerspråklige. Flerspråklighet i seg selv er ikke en årsak til utviklingsmessige språkforstyrrelse. Barn, elever eller voksne med DLD vil vise språklige vansker på tvers av språkene de bruker, selv om vanskene kan komme til uttrykk på ulike måter i ulike språk.

Ved kartlegging og utredning av flerspråklige er det avgjørende å skille mellom utfordringer knyttet til andrespråksutvikling og språkforstyrrelser. Kartleggingen må ta hensyn til den samlede språklige erfaringer, eksponering og utviklingshistorie, og så langt som mulig inkludere vurdering av personens førstespråk.

DLD skiller seg fra andre former for språkforstyrrelser ved at det ikke foreligger en kjent medisinsk forklaring. Dersom språkforstyrrelsene skyldes eller er tydelig knyttet til en medisinsk tilstand (f.eks. autisme, syndromer, hørselstap eller hjerneskade), brukes betegnelsen “språkforstyrrelse assosiert med...” (se figur 1 på neste side).

Figur 1:

Illustrasjon gjengitt med tillatelse fra Catalise Norge.

Kristoffersen, K. E., Rygvold, A. L., Klem, M., Valand, S. B., Asbjørnsen, A. E., & Næss, K. A. B. (2021). Terminologi for vansker med språk hos barn og unge – en konsensusstudie.

Komorbiditet

DLD forekommer ofte sammen med andre utviklingsrelaterte vansker. Komorbiditet kan gjøre både identifisering og oppfølging mer krevende, særlig fordi det ofte er de mest synlige vanskene som avdekkes først. Dette kan føre til at underliggende språkforstyrrelser ikke blir identifisert, eller at språkforstyrrelsene feilaktig forstås som følge av en annen vanske.

Forekomst av andre vansker utelukker ikke en DLD-diagnose. Det er derfor viktig å vurdere språkforstyrrelser når barnet eller eleven allerede har en eller flere andre diagnoser. En helhetlig og tverrfaglig vurdering er avgjørende for å sikre riktig forståelse av det samlede behovet.

DLD opptrer ofte sammen med andre vansker, blant annet:

- Lese- og skrivevansker (dysleksi)
- Oppmerksomhetsvansker (ADHD)
- Matematikkvansker (dyskalkuli)
- Motoriske vansker
- Atferdsvansker
- Sosiale-kommunikative vansker

Kjennetegn

DLD ser forskjellig ut gjennom barne- og ungdomsårene. Det er derfor avgjørende at personalet i barnehage, skole og helsetjeneste er oppmerksomme på vanlige kjennetegn. Oversikten bygger på internasjonal konsensus og forskning om tidlige språklige markører, og er ment som veiledende indikatorer for bekymring, ikke som diagnostiske kriterier.

0–2 år:

- barnet babler lite/ikke
- barnet viser lite respons på tale eller lyder
- barnet viser få eller ingen forsøk på å kommunisere
- det skjer regresjon i språk

2–3 år:

- minimalt med interaksjon
- få eller ingen ord
- lite reaksjon ved tiltale
- lite eller ingen kommunikative initiativ

3–4 år:

- kun toords-ytringer som vedvarer
- vansker med å følge enkle instruksjoner
- nær familie forstår ikke barnet
- lite utvikling til tross for stimulering

4–5 år:

- maksimalt treords-ytringer
- svak språkforståelse
- barnet misforstås av både familie og andre

Fra 5 år og skolealder:

- vansker med å fortelle eller gjenfortelle historier
- utfordringer med å forstå det som leses eller høres
- store vansker med å forstå og/eller huske muntlige instruksjoner
- bokstavelige tolkninger og misforståelser
- mye tale uten gjensidig samtaleferdighet som turtaking
- snakker i korte setninger
- feil ordstillingen i muntlig (og skriftlig) språk

Ungdom og voksne:

- utfordringer med komplekse setninger
- vansker i samspill med andre
- oppstår lett misforståelser
- misforstår ironi, humor og sjargong
- har symptomer som stress og engstelse

Merk at kjennetegnene hos ungdom og voksne ofte har vært til stede fra tidligere enn ungdomstiden, men de blir gjerne tydeligere med alder når forventningene til muntlig kommunikasjon og sosialt samspill øker.

Avdekking og tidlig identifisering

Tidlig identifisering og innsats er avgjørende for å redusere konsekvensene av DLD. Utfordringer skal ikke møtes med “vente og se”, men med systematisk observasjon og tiltak.

Samtale med foresatte

Foresattes erfaringer skal alltid inngå i vurderingen. Det sikrer helhetlig informasjon og ivaretar retten til medvirkning.

Når skal barn henvises for videre vurdering?

Ved mistanke om språkforstyrrelser er det avgjørende å handle tidlig. Barn skal ikke henvises først når vanskene er tydelige eller alvorlige, men når det foreligger bekymring for barnets språklige utvikling. Spesielt hvis det fortsatt er bekymring til tross for tilrettelegging og språkstøttende tiltak i barnehage eller skole.

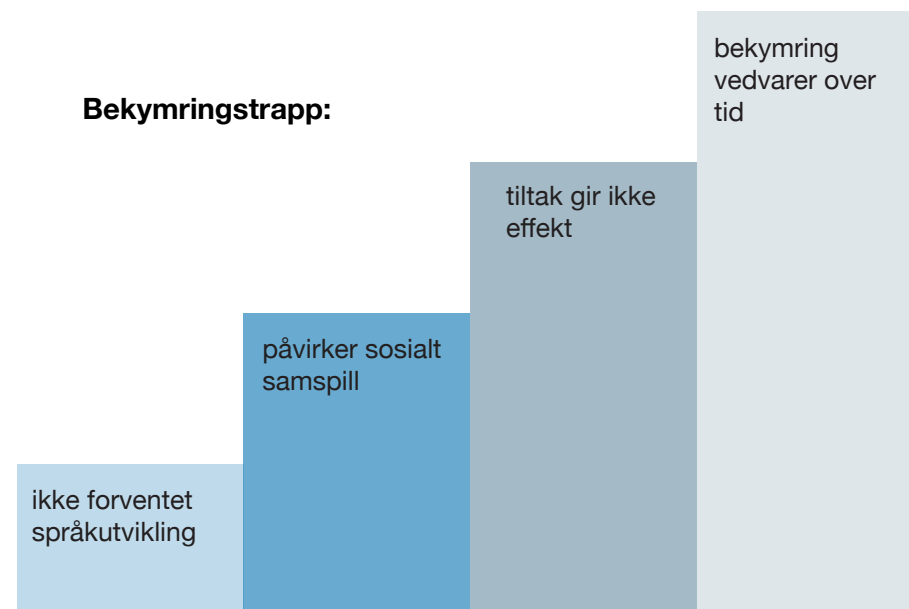
Bekymring kan bygge på observasjoner av barnets språkforståelse, språkbruk, samspill eller utvikling over tid, og trenger ikke å være knyttet til ett enkelt symptom. Det er særlig viktig å være oppmerksom på barn der språkforstyrrelser kan komme i bakgrunnen for mer synlige uttrykk, som uro, tilbaketrekking, konsentrasjonsvansker eller atferd som kan tolkes som motstand eller manglende motivasjon. Slike uttrykk kan i noen tilfeller være sekundære reaksjoner på språklige vansker.

Henvisning bør derfor vurderes når:

- barnet ikke viser forventet språklig utvikling
- språket påvirker barnets mulighet for deltakelse, læring eller samspill
- tiltak i barnehage eller skole ikke gir tilstrekkelig effekt
- bekymringen vedvarer over tid

Tidlig henvisning bidrar til bedre forståelse av barnets behov og legger grunnlaget for mer målrettet oppfølging. Å henvide på bakgrunn av bekymring er faglig forsvarlig og i tråd med prinsippet om tidlig innsats.

Bekymringstrapp:

Kartlegging og utredning

Utredningen skal gi en helhetlig vurdering av barnets språk, kommunikasjon og funksjon.

Hva skal vurderes?

- språkforståelse
- språkproduksjon
- ordforråd og begrepskunnskap
- grammatikk
- narrativer
- pragmatikk
- fonologi
- verbal læring og hukommelse
- funksjon i barnehage eller skole

Screening og testverktøy som vanligvis brukes i Norge

- TRAS (barnehageobservasjon)
- Språk 5-6
- Språk 6-16
- CELF-5
- TROG-2
- Reynell
- CCC-2

Ingen enkelt test kan avgjøre om et barn har DLD. En total og dynamisk vurdering er avgjørende.

Diagnostiske prinsipper

DLD kan stilles når:

- Språkvanskene er vedvarende
- Vanskene er betydelige sammenlignet med alder
- Vanskene påvirker læring og deltakelse
- Andre primære årsaker ikke forklarer vanskene
- Utredningen viser konsistente språkvansker på tvers av situasjoner

Diskrepanskriteriet skal ikke brukes

DLD skal ikke vurderes ut fra avvik mellom verbal og ikke-verbal IQ. Språkforstyrrelser vurderes ut fra personens faktiske språkferdigheter og hvordan vanskene påvirker læring og deltakelse. Tiltak skal alltid tilpasses språkprofilen, uavhengig av skåre på en kognitiv test.

Differensialdiagnostikk

Ved språkforstyrrelser skal det vurderes om den det gjelder har andre vansker som kan påvirke språk og læring. Dette er viktig for å sikre riktig forståelse og tilrettelegging. Det kan blant annet være aktuelt å vurdere:

- Autismespekterforstyrrelse
- ADHD
- motoriske/sensoriske vansker
- hørselstap
- språkforstyrrelser knyttet til medisinske tilstander

Hvem kan stille diagnosen DLD?

DLD skal vurderes av fagpersoner med kompetanse på språk, utvikling og læring. En formell diagnose stilles vanligvis gjennom samarbeid mellom:

- Logoped – språktesting og språkanalyse
- PPT – helhetlig vurdering av læring, funksjon og behov
- Psykolog – vurdering av kognitiv profil og differensialdiagnostikk
- Lege/helsetjeneste – ved mistanke om medisinske forhold

Diagnosen skal alltid bygge på tverrfaglig vurdering.

Anbefalte tiltak og tilrettelegging

Tiltak for barn og elever med DLD må være systematiske, intensive, språkstøttende og tilpasset individuelle behov. Tiltak skal bidra til å gjøre læringssituasjonen språklig tilgjengelig og sikre at eleven får mulighet til å forstå, bearbeide og uttrykke faglig innhold.

Tiltak i barnehagen

Barnehagen skal arbeide språkstøttende i alle hverdagsaktiviteter. Alle tiltak bør utformes, gjennomføres, evalueres og justeres i samarbeid med spesialpedagog og logoped. Sentrale tiltak er:

- senk taletempo
- gi tid for respons
- lekbasert språktrening
- strukturert begrepsarbeid
- tydelig modellering av språk
- utvidelser av barnets ytringer
- ekstra forklaringer og repetisjoner
- bruk av konkrete, bilder og symboler
- tydelige instruksjoner i smågruppesamtaler
- hjelp til å tolke kommunikasjon mellom barn til barn

Tiltak i skolen

Undervisningen bør være språklig tilgjengelig, tydelig strukturert og tilrettelagt slik at elever med DLD får mulighet til å forstå, bearbeide og uttrykke faglig innhold.

Grunnprinsipper for undervisning i skolen

- eksplisitt støtte – gjør læringen direkte og tydelig
- strukturert med forutsigbare rammer
- repeterende og evaluert over tid
- ekstra forklaringer og repetisjoner
- tilpasset elevens tempo og behov for tid til respons
- rettet mot forståelse av fagbegreper
- visuelt støttet gjennom konkrete hjelpemidler
- organisert slik at eleven får lengre tid til bearbeiding av nytt stoff

Språklig tilgjengelig undervisning

For å gjøre undervisningen språklig tilgjengelig bør læreren:

- forklare nye ord og begreper eksplisitt
- modellere setninger og vise hvordan faglige uttrykk kan brukes
- bruke visuelle støtter som bilder, diagrammer, tankekart og modeller
- gi korte og tydelige instruksjoner med visuell forankring
- repetere viktige faglige poeng flere ganger
- sørge for at elevene møter begreper i ulike kontekster

Arbeid med fagbegreper i alle fag

Elever med DLD trenger systematisk og eksplisitt arbeid med begreper. Læreren bør:

- introdusere fagbegreper før det presenteres nytt fagstoff
- bruke konkrete eksempler
- visualisere begreper med bilder, modeller og symboler
- bruke begrepene aktivt muntlig og skriftlig i undervisningen
- repetere og bruke begrepene i flere kontekster

Begrepsforståelse er grunnlaget for læring i alle fag.

Tilrettelegging av muntlige situasjoner

Muntlige situasjoner bør tilrettelegges gjennom:

- forberedelser
- nøkkelord
- støtteark
- visuell støtte
- alternative vurderingsformer (for eksempel mindre grupper, opptak, presentasjon med støtte)

Arbeid med narrativer (fortellingskompetanse)

Narrativ støtte bør integreres i både norskfaget og andre fag:

- bruk av fortellingskart
- visuelle rekkekort eller bilder
- modellering av struktur (start–problem–utvikling–løsning–avslutning)
- felles gjenfortelling i gruppe før selvstendig arbeid
- gradvis overgang fra støttet til mer selvstendig narrativ produksjon

Narrative er viktige for både muntlig og skriftlig faglig kompetanse.

Logopediske og spesialpedagogiske tiltak

Oppfølging bør innebære:

- grammatikk
- ordforråd
- setningsstrukturer
- narrativer
- fonologisk bevissthet og lydsystem
- strukturert og intensiv trening

Narrativer – utdyping

- fortellingskart
- rekkefølgekort
- modellering av struktur (start–problem–løsning–avslutning)
- felles muntlig gjenfortelling før selvstendig arbeid

Digitale verktøy

- tekst-til-tale
- tale-til-tekst
- ordforklaringsverktøy
- begrepsapper
- visuelle digitale organiseringsverktøy

Digitale verktøy er en viktig kompensering til språkarbeid, og kan gjøre fagstoff mer tilgjengelig.

Tiltak som ikke anbefales

- “vente og se”
- ikke-strukturerte språkaktiviteter
- tiltak uten mål og dokumentasjon knyttet til utredning
- forventning om at eleven selv sier fra når de ikke forstår

Tverrfaglig samarbeid og oppfølging

Språkforstyrrelser er langvarige. Barn, unge og voksne trenger støtte over tid. God koordinering og samarbeid mellom fagpersoner er avgjørende.

Relasjoner og trygghet

Barn og elever med DLD kan lett misforstås eller bli misforstått i kommunikasjon. Dette kan skape usikkerhet, lav mestringsfølelse og tilbaketrekking. Et trygt og støttende læringsmiljø er derfor avgjørende. Personalet skal:

- bekrefte og støtte barnets/elevens ytringer
- gi bedre tid i samtaler
- vise at elevens bidrag er verdifulle
- bygge på barnets/elevens styrker
- bruke positiv og tydelig språkmodellering

God relasjonell praksis øker effekten av alle språklige tiltak.

Overgang barnehage – skole

- informasjon må følge barnet
- tiltak skal videreføres uten avbrudd
- skolen skal være forberedt på elevens behov

Overgang barneskole – ungdomsskole

Det skal planlegges for:

- begrepsstøtte
- leseforståelse
- muntlige vurderinger
- alternative vurderingsformer

Overgang ungdomsskole – videregående

- informasjon og dokumentasjon skal følge eleven
- videregående skole må tilrettelegge raskt
- hjelpemidler og støtte må etableres fra skolestart

Overgang til læretid og arbeidsliv

Overgangen fra videregående opplæring til læretid eller arbeidsliv kan innebære nye og økte språklige krav. Ungdom og unge voksne med DLD kan ha behov for videre tilrettelegging knyttet til forståelse av instruksjoner, fagterminologi, muntlig kommunikasjon og selvstendighet i arbeidshverdagen.

Det er viktig at relevant informasjon om språkforstyrrelser, behov for tilrettelegging og fungerende tiltak følger den unge videre i overgang til læretid eller arbeid. God overgangsplanlegging kan bidra til økt mestring, redusert frafall og bedre forutsetninger for deltakelse i arbeidslivet.

Oppfølging over tid

Tiltak skal evalueres jevnlig og tilpasses elevens utvikling og livssituasjon. Behov for støtte kan endre seg over tid og må vurderes i lys av nye krav og overganger.

Rettigheter etter opplæringsloven (2024)

Tilpasset opplæring (§ 11-1)

Alle elever har rett til tilpasset opplæring, som inkluderer:

- tilgjengelig og språkstøttende undervisning
- arbeid med begreper og forståelse i alle fag
- alternative vurderingsformer

Tidlig innsats og intensiv opplæring (§ 11-3)

Skolen skal:

- raskt identifisere elever med behov
- dokumentere tiltak
- gi intensiv opplæring ved behov
- involvere foresatte

Personlig assistanse (§ 11-4)

Elever har rett til personlig assistanse når dette er nødvendig for å kunne delta i opplæringen og få et forsvarlig utbytte. Personlig assistanse skal:

- støtte elevens deltakelse og struktur i skolehverdagen
- ikke erstatte pedagogisk tilrettelegging eller undervisning
- vurderes individuelt med utgangspunkt i elevens beste

Fysisk tilrettelegging og tekniske hjelpemidler (§ 11-5)

Elever har rett til nødvendig fysisk tilrettelegging og tekniske hjelpemidler for å kunne delta i opplæringen på lik linje med andre. Dette kan omfatte:

- digitale verktøy som støtter språkforståelse og produksjon
- visuelle og strukturerende hjelpemidler
- teknologi som gjør undervisningen mer tilgjengelig

Individuelt tilrettelagt opplæring (§ 11-6)

Elever som ikke har tilfredsstillende utbytte av ordinær opplæring, kan ha rett til individuelt tilrettelagt opplæring. Denne skal:

- bygge på en sakkyndig vurdering
- være målrettet og tilpasset elevens behov
- ta utgangspunkt i elevens beste og medvirkning

Elevens beste (§ 1-5)

Alle beslutninger skal ta utgangspunkt i elevens faglige, sosiale og emosjonelle behov.

Elevens medvirkning (§ 1-6)

Eleven har rett til:

- å bli hørt
- informasjon i forståelig form
- innflytelse på valg av tiltak

Dette gjelder også ved PPT-utredning og individuelt tilrettelagt opplæring.

PPTs rolle (§ 14-2 til § 14-6)

PPT skal:

- bidra til tidlig innsats
- gi sakkyndige vurderinger
- gi råd om tiltak før henvisning
- sikre elevens medvirkning
- samarbeide med skole, barnehage og foresatte
- støtte kompetanseutvikling

Vedlegg: Kartleggingsressurser

Kartleggingsverktøy og utredningsnivåer

Utredning og kartlegging av språkutvikling og DLD i Norge følger en lagdelt modell for å sikre tidlig identifikasjon og riktig tiltaksutforming.

Steg 1: Barnehage og skole (Screening og observasjon)

Dette er lavterskelkartlegging som gjøres i det daglige pedagogiske miljøet. Formålet er å avdekke barn med behov for ekstra støtte og vurdere behov for henvisning til PPT. Disse verktøyene setter ikke diagnoser, men beskriver barnets fungering i hverdagen.

Barnehage

- TRAS (Tidlig registrering av språkutvikling): Observasjonsbasert skjema for daglig samspill.
- RI-5 (Risiko Indeks 5): Strukturert screening av ordforråd og begreper.
- Språk 5–6: Screeningverktøy for barn det siste året i barnehagen.
- 20 spørsmål om språk: Sjekkliste for foreldre/personale for å fange opp tidlige bekymringstegn.
- Nya Sit: Hurtigscreening av fonologi og enkel setningsbygning.

Skole

- Språk 6–16 (Screening-del): Kortversjon for å identifisere elever som trenger dypere utredning.
- Logometrica (Alfa): Digital screening av fonologi, ordforråd og språkyldferdigheter (ofte knyttet til lesestart).

- Dysmate: Digitalt verktøy for språklig bevissthet og grammatikk; fungerer som et godt supplement for å fange opp elever i risiko.

Steg 2: Logoped og PPT (Sakkyndig utredning)

PPT/logoped, eventuelt med støtte fra Statped i særlig komplekse saker, foretar en grundig utredning med standardiserte verktøy for å vurdere barnets språkprofil og behovet for spesialpedagogisk hjelp.

Standardiserte språktester

- CELF-5 (Clinical Evaluation of Language Fundamentals): Den mest omfattende testen for barn fra 5 år. Kartlegger både struktur, innhold og språkrelaterte ferdigheter.
- TROG-2 (Test for Reception of Grammar): Spesifikk test for forståelse av norsk grammatikk og setningsstruktur.
- BPVS (British Picture Vocabulary Scale): Kartlegging av reseptivt ordforråd (forståelse).
- CCC-2 (Children's Communication Checklist): Spørreskjema til foresatte for å kartlegge pragmatikk og sosial kommunikasjon.

Prosesseringstester og andre relevante tester

- Nonordgjentakelse: En svært viktig markør for DLD som måler fonologisk arbeidsminne og språklig prosesseringsevne.
- Narrative verktøy (f.eks. MAIN): Analyse av barnets evne til å gjenfortelle og strukturere en historie (diskurs).
- WISC-V (evnevurdering): Utføres av psykolog i PPT for å vurdere barnets generelle kognitive evner som en del av helhetsbildet.

Steg 3: Spesialisthelsetjenesten

Når vanskene er komplekse, uklare eller det er mistanke om tilleggsdiagnoser (som ADHD eller Autisme), involveres spesialisthelsetjenesten.

- Diagnostisering: Det er her den formelle medisinske diagnosen (f.eks. F80-koder i ICD-10/11) settes.
- Tverrfaglig utredning: Her kombineres resultatene fra nivå 2 med medisinske undersøkelser, nevropsykologiske tester og spesialistobservasjoner.

Viktige merknader til vurderingen

- Ingen test alene: En diagnose eller sakkyndig vurdering av DLD skal aldri baseres på én enkelt testscore. Resultatene må alltid ses i sammenheng med barnets anamnese (historikk) og kliniske observasjoner i naturlige situasjoner.
- SATS (Språklig Testbatteri for Barn): SATS er et eldre verktøy som i økende grad erstattes av mer moderne tester som CELF-5. Hvis SATS brukes, må den alltid suppleres med nyere, normerte tester for å sikre validitet.
- Helhetlig blikk: Ved utredning av DLD må man også vurdere hørsel, motorikk (mistanke om dyspraksi) og non-verbale evner for å danne et fullstendig bilde av barnets behov.

Kartleggingsverktøy

Kartlegging av mulig DLD skjer på to nivåer:

- (1) barnehage/skole – ikke-diagnostiske verktøy
- (2) logoped/PPT/HAB/BUP – diagnostiske verktøy

Kartlegging i barnehage og skole (ikke-diagnostiske verktøy)

Disse verktøyene brukes for å avdekke tidlige tegn, følge utvikling og vurdere behov for henvisning. De kan brukes uten spesialkompetanse, men krever at personalet jobber systematisk med språkstøttende tiltak. Barnet bør henvises for en språkutredning av noen med spesialkompetanse hvis det er bekymring for utviklingen til barnet.

Barnehage

- TRAS
- RI5
- Nya Sit
- Språk 5-6 (for siste året i barnehagen)
- 20 spørsmål om språk – sjekkliste nyttig som en del av screening

Skole

- Språk 5–6 (for siste år i barnehage/overgang 1. trinn)
- Språk 6-16 - bred vurdering av språkforståelse, grammatikk og språkproduksjon
- 20 spørsmål om språk – sjekkliste nyttig som en del av screening
- Logometrica Alfa – digital plattform for kartlegging av fonologi, ordforråd og språkllydferdigheter
- Dysmate – digitalt verktøy med oppgaver for språklig bevissthet, fonologi og grammatikk (ikke diagnostisk alene, men et godt supplement)

Standardisert utredning ved bruk av diagnostiske verktøy

Disse verktøyene brukes når DLD skal vurderes. Ingen enkelt test kan alene fastslå DLD – vurderingen skal alltid være helhetlig og funksjonsbasert.

Standardiserte språktester og kartleggingsinstrument

- Språk 5–6 – reseptiv og ekspressiv språkferdighet (5–6 år)
- Språk 6–16 – bred vurdering av språkforståelse, grammatikk og språkproduksjon
- CELF-5 – omfattende vurdering av språk, struktur og språkrelaterte ferdigheter
- TROG-2 – vurdering av forståelse av grammatikk og komplekse setninger
- Reynell – vurdering av tidlig språk hos barn 1–7 år
- CCC-2 – kartlegging av kommunikasjon, pragmatikk og strukturelle språkferdigheter
- BPVS (bildeordforrådstest) – vurdering av reseptivt ordforråd
- Narrative verktøy (f.eks. MAIN) – vurdering av fortellingskompetanse

Fonologisk og språklig prosessering

- Nonordgjentak – måler fonologisk minne og språklig prosessering
- Logometrica Alfa – digital plattform for kartlegging av fonologi, ordforråd og språklydferdigheter
- Dysmate – digitalt verktøy med oppgaver for språklig bevissthet, fonologi og grammatikk (ikke diagnostisk alene, men et godt supplement)

Tilleggstester som kan inngå i en helhetlig vurdering

- Arbeidsminneprøver (auditivt og visuelt arbeid)
- Tester for motorikk ved mistanke om dyspraksi eller andre motoriske vansker
- SATS (Språklig Testbatteri for Barn) – aktuelt i enkelte PPT-tjenester, som tilleggsvurdering av språkproduksjon og språkstruktur

Merk:

SATS kan brukes i tillegg til hovedtester, men bør aldri stå alene ved vurdering av DLD, da den ikke dekker alle nødvendige språkdomener.

Hurtigguide for lærere

Barnehage

- Visualiser og konkretiser hverdagsaktiviteter
- Vær bevisst ditt eget språk og modeller gode setninger
- Gi tid til respons
- Skap forutsigbare rutiner og tydelig struktur
- Utvid barnets ytringer på en naturlig måte
- Bruk bilder, konkreter og symboler aktivt i kommunikasjonen
- Løft frem begreper gjennom lek og hverdagssituasjoner

Skole

- Vær direkte og konkret i kommunikasjonen
- Visualiser og konkretiser fagstoff (bilder, modeller, tankekart)
- En instruks av gangen, og koble den til visuell støtte
- Gi tid til respons
- Skap struktur og forutsigbarhet i undervisningen
- Forklar fagbegreper eksplisitt før, under og etter undervisning
- Modellér muntlige og skriftlige svar for elevene

Hurtigguide for foresatte

- Ta kontakt tidlig ved bekymring (pedagog i barnehage/ skole og PPT)
- Vær barnets tolk – uten å overta
- Responder på og følg barnets initiativ
- Bruk tilpasset, tydelig og konkret språk
- Visualiser hverdagen med bilder, plan, symboler eller konkrete gjenstander
- Skap et trygt kommunikasjonsmiljø der barnet opplever mestring
- Sett ord på hverdagsopplevelser og utvid barnets ytringer
- Samarbeid med barnehage, skole og fagpersoner om tiltak

Referanseliste

- Akselberg, E. T., Karlsen, J., Valand, S. B., & Torkildsen, J. v. K. (2021). Hvor godt kan CELF-4 og CCC-2 identifisere utviklingsmessige språkforstyrrelser?
- Bishop, D. V. M. (2017). Why is it so hard to reach agreement on terminology? The case of developmental language disorder (DLD). *International Journal of Language & Communication Disorders*, 52(6), 671–680. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12335>
- Bishop, D. V. M., Snowling, M. J., Thompson, P. A., Greenhalgh, T., & the CATALISE Consortium. (2016). CATALISE: A multinational and multidisciplinary Delphi consensus study. Identifying language impairments in children. *PLOS ONE*, 11(7), e0158753. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0158753>
- Bishop, D. V. M., Snowling, M. J., Thompson, P. A., Greenhalgh, T., & the CATALISE Consortium. (2017). Phase 2 of CATALISE: Terminology for language disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(10), 1068–1080. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12721>
- Dybvig Joner, M. (2023). Fange opp-følge opp. Tidlig innsats for barn i barnehagen med språkforstyrrelser, og relasjonen mellom tidlige svake språkferdigheter og senere leseferdigheter [Universitetet i Stavanger].
- Ebbels, S. H., McCartney, E., Slonims, V., Dockrell, J. E., & Norbury, C. F. (2019). Evidence-based pathways to intervention for children with language disorders. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 54(1), 3–19. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12404>

Folkehelseinstituttet, Patricia Sofia Jardim Jacobsen, p., Tiril Cecilie Borge, F., & Ingvild Kirkehei, B. (2024). Verktøy for språkkartlegging av barn 0-5 år: En systematisk kartleggingsoversikt. Helsedirektoratet.

Helland, T. (2019). Fra muntlig til skriftlig språk. I *Språk og dysleksi*, 2. utgave. Fagbokforlaget.

Helland, T. (2022). Barn og unges språkutvikling. I Karlsdottir, R., Kvello, Ø. & Hybertsen, ID (Red.). *Grunnbok i pedagogisk psykologi: utvikling, sosialisering, læring og motivasjon*.

Helland, T., Innerdal, L., Lunde Oseng, I., & Helland, W. A. (2020). I lys av tidlig innsats: Bruk av termene “språkvansker”, “dysleksi” og “dyskalkuli” i lærerutdanningenes emneplaner. *Spesialpedagogikk*, 33-47. <http://www.spesialpedagogikk.no/>

Helland, W. A., Andersen, W., Johnsen, S. D., Kvitne, A. B., & Morken, F. (2021). Intervensjoner for barn med pragmatiske språkvansker—en litteraturstudie. *Norsk tidsskrift for logopedi*, 1.

Hollund-Møllerhaug, L. (2010). Forekomst av språkvansker hos norske barn. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 47(7), 608-610.

Klem, M., & Hagtvet, B. (2018). Tidlig språkkartlegging, til barnets beste? *Norsk tidsskrift for logopedi*, 4.

Kristoffersen, K. E., Rygvold, A.-L., Klem, M., Valand, S. B., Asbjørnsen, A. E., & Næss, K.-A. B. (2021). Terminologi for vansker med språk hos barn og unge—en konsensusstudie. *Norsk tidsskrift for logopedi*(3), 6-23.

Lian, A., & Ottem, E. (2007). Spesifikke språkvansker hos barn og unge. *Skolepsykologi*.

Melby-Lervaag, M. (2010). Kognitive markører for dysleksi og spesifikke språkvansker. Utredning av Dysleksi og Spesifikke Språkvansker: Hvilke oppgaver er egnet som mulige kognitive markører? *Skolepsykologi*, 5, 37-56.

Nilsson, M., & Furustam, M. (2024). En studie om samspel och relationer bland elever med diagnosen språkstörning i den anpassade grundskolan. In.

Norbury, C. (2025). Intervju med professor Courtenay Norbury om utviklingsmessige språkforstyrrelser (DLD). *Norsk tidsskrift for logopedi*.

Norbury, C. F., Gooch, D., Wray, C., Baird, G., Charman, T., Simonoff, E., & Pickles, A. (2016). The impact of nonverbal ability on language disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(11), 1247–1257. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12573>

Petersen, D. K., Poulsen, M., & Christensen, R. V. Forskningskortlægning af indsatser for elever med sprogforståelsesvanskeligheder.

Rambøll, Managenent Consulting. (2016). Kunnskapsoversikt spesifikke språkvansker. Utdanningsdierktoratet.

Reindal, L., Brøndbo, P. H., & Jozefiak, T. (2022). Måleegenskaper ved den norske versjonen av The Children's Communication Checklist-(CCC-2). In: *PsykTestBarn*.

Solem, C. (2021). Praksis for utredning av spesifikke lese- og skrivevansker. matematikkvansker og språkvansker i Norge (Rapport). *Dysleksi Norge*. *Dysleksi Norge*.

Stangeland, E. B., & Gunnerud, H. L. (2026). Utviklingsmessige språkforstyrrelser. In B. W. Nielsen, T (Ed.), *Fra teori til praksis i barnehagen* (pp. 69).

Utdanningsdirektoratet. (2024). Opplæringslova med forskrifter. <https://www.udir.no>

Allerede i førskolealder er det mulig å se kjennetegn på at et barn har en utviklingsmessig språkforstyrrelse.

Utredning er avgjørende for å sette inn presise tiltak. Utredningen skal gi en helhetlig vurdering av barnets språk, kommunikasjon og funksjon.

Tiltak for barn og elever med DLD må være systematiske, intensive, språkstøttende og tilpasset individuelle behov.

www.dysleksinorge.no
post@dysleksinorge.no